

Bepaalt taal onze manier van denken?

Stijn Verleyen

In De Standaard stond onlangs te lezen dat een onderzoek van een Brusselse neurolinguis had uitgewezen dat Franstaligen en Nederlandstaligen anders tegen de werkelijkheid aankijken, en dat dit verschil in hoofdzaak aan talige structuren kan worden toegeschreven ("Elke taal bepaalt eigen manier van denken", DS 18/01). In het Nederlands zouden veel meer werkwoorden voorkomen, met als gevolg een meer dynamische, actieve visie op de realiteit, terwijl in het Frans vooral nomina domineren, die een meer 'reflexief' en statisch wereldbeeld tot gevolg zouden hebben. Wat is daar nu van aan?

Verba volant, nomina manent?

Vooreerst kan men zich vragen stellen bij de concrete inhoud van wat hier beweerd wordt. Het Nederlands, een Germaanse taal, laat immers veel meer creativiteit toe op het gebied van naamwoordelijke derivatie en compositie dan het Frans, wat strijdig lijkt met de conclusies van het onderzoek. Bovendien wordt de indruk gewekt dat nomina altijd 'dingen', en werkwoorden altijd 'activiteiten' uitdrukken, wat niet noodzakelijk het geval is: 'nomen' en 'verbum' zijn syntactische, en geen 'ontologische' categorieën; ze zeggen iets over het gedrag van elementen in een zin, en deze categorisering valt niet altijd samen met de realiteit zelf.

Nil novi sub sole

Daarnaast is de algemene hypothese dat taal ons *Weltbild* bepaalt, uiteraard niet nieuw. Ze wordt ook linguïstisch *relativisme* of *determinisme* genoemd. We vinden dit idee al terug bij de beroemde Duitse taalkundige Wilhelm von Humboldt (1767-1835), die een studie maakte over "de verscheidenheid van de menselijke taalstructuren, en hun invloed op de geestelijke ontwikkeling van de mensheid" (*Über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues und ihren Einfluss auf die geistige Entwicklung des Menschengeschlechts*) (cf. Miller 1968).

De meest expliciete formulering ervan is echter recenter, en bekend onder de naam *Sapir-Whorf-hypothese*, naar twee taalkundigen van antropologische strekking: Edward Sapir (1884-1939) en zijn leerling Benjamin Lee Whorf (1897-1941). Beiden hebben onderzoek gedaan naar Amerikaanse indianentalen, waarvan de structuur erg afwijkt van de Europese talen waarmee we vertrouwd zijn (Whorf gebruikt in dit verband de uitdrukking *Standard Average European*), in die mate dat de sprekers van deze talen er andere ideeën over de werkelijkheid lijken op na te houden. Whorf bestudeerde bijvoorbeeld het tijdsysteem van de Hopi-indianen, en kwam tot de conclusie dat ze een fundamenteel andere tijdsbeleving hadden. Whorf (in Carroll 1956: 213) geeft de volgende, kernachtige formulering van dit idee: "We ontleden de natuur langs de lijnen die bepaald worden door onze moedertalen".

Een vaak gebruikt voorbeeld is het aantal verschillende woorden voor sneeuw die Eskimotalen zouden bezitten. Het voorbeeld werd het eerst gebruikt door Franz Boas (1858-1942) – ove-

rigens de auteur van het nog steeds belangrijke *Handbook of American Indian Languages* (1911-1933) –, die stelde dat de eskimo's minstens vier verschillende woorden hadden om diverse soorten sneeuw aan te duiden (in de loop der jaren werd het verhaal aanzienlijk aangedikt, tot er sprake was van bijna honderd woorden).

De 'Sapir-Whorf-hypothese' is eigenlijk een overkoepelende term geworden voor een scala aan opvattingen, die als gemeenschappelijk kenmerk hebben dat ze een invloed van onze taal op onze perceptie van de werkelijkheid erkennen. Een belangrijk verschilpunt is bijvoorbeeld of men de invloed op gebied van grammaticale structuren situeert (cf. het Hopi-tijdensysteem), dan wel in het lexicon (cf. het sneeuwwoordenverhaal).

Vanaf de tweede helft van de twintigste eeuw kwam er, met name uit Chomskyaanse hoek, heel wat protest tegen het linguïstisch relativisme. Een retorisch hoogtepunt binnen deze tendens is het populaire boek van de tot de generatieve grammatica bekeerde psycholoog Steven Pinker, *The Language Instinct* (1994). Pinker doet het argument van de verschillende woorden voor sneeuw bij de Eskimo's af als een 'broodje aap-verhaal', en hamert voortdurend op het feit dat de structuur van het brein fundamenteel dezelfde is bij alle mensen, waaruit volgt dat alle talen dezelfde cognitieve categorieën weerspiegelen. In tegenstelling tot de aanhangers

Studiereizen Frankrijk

Verblijf 3, 4 of 5 dagen in prima *gastgezinnen*
(regio Parijs of Rouen) :

- 2 leerlingen per geselecteerd gezin.
- mét of zonder Franse lessen in de voormiddag.

Ook verblijf in *hotels* (alle prijscategorieën) in gans Frankrijk.

TOS (taalopleidingen en studiereizen)
Lorkenlaan 14 - 2560 Kessel - Licentie A5489
0475/87 25 92

tos.travel@skynet.be
www.tostravel.be

- van de Sapir-Whorf-hypothese, gaat Pinker uit van een abstracte logisch-conceptuele taal, het 'mentales' (*mentalese*), die aan alle talen ten grondslag zou liggen.

De waarheid ligt, zoals zo vaak het geval is in dit soort polariserende discussies, wellicht ergens in het midden. De Sapir-Whorf-hypothese wordt in zijn sterkste vorm dan wel door de meeste taalkundigen verworpen, maar is nog steeds actueel, getuige de wetenschappelijke publicaties die er aan gewijd worden. De empirische bewijsvoering is in beide kampen gebrekkig. Zo kan men de relativisten een zekere circulariteit verwijten (om de invloed van taal op het denken aan te tonen, grijpen ze meestal talige argumenten aan), terwijl de generativisten traditioneel erg selectief omspringen met hun bronnen.

Hoe dan ook, vanuit het perspectief van de geschiedenis van de taalkunde, en de ideeëngeschiedenis in het algemeen, dient gewezen te worden op de fundamentele tegenstelling die achter dit debat schuil gaat: die tussen een *contextualiserende* visie op taal, beschouwd als een instrument waarmee de mens in interactie treedt met zijn omgeving, en een immanent-biologische visie op taal, waarbij de nadruk op de universele neurologische structuren die taalverwerving en taalgebruik mogelijk maken.

Literatuur

- Carroll, J.B. (ed.). 1956. *Language, Thought and Reality: Selected Writings of Benjamin Lee Whorf*. New York: M.I.T. Press.
- Lucy, J. 1992. *Language diversity and thought : a reformulation of the linguistic relativity hypothesis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mandelbaum, D. (ed.). 1949. *Selected Writings of Edward Sapir in Language, Culture and Personality*. Berkeley: University of California Press.
- Miller, Robert L. 1968. *The Linguistic Relativity Principle and Humboldtian Ethnolinguistics*. The Hague: Mouton.
- Niemeyer, S. – Dirven, R. (eds). 2000. *Evidence for Linguistic Relativity*. Amsterdam: Benjamins.
- Pinker, S. 1994. *The Language Instinct – the new science of language and mind*. London: Penguin.
- Werner, O. 1994. " Sapir-Whorf Hypothesis" . In: Asher, R. – Simpson, J. (eds), *Encyclopedia of Language and Linguistics*, 3656-3662. Oxford: Pergamon